

§ I

PAULUS' VERBLIJF IN TESSALONICA

Thessaloniki (zoals het tegenwoordig heet) is, als Paulus er rond het jaar 50 aankomt, de belangrijkste in- en uitvoerhaven van Macedonië. Een rijke en bedrijvige handelsstad met zeeschepen aan de kaden, rondslingerende matrozen, pakhuizen, kooplieden en havenarbeiders. Ze telt dan al vele duizenden inwoners, onder wie ook talrijke Joden, die er een eigen synagoge bezitten. Voor de apostel een ideale plaats, want hij verkondigt het evangelie graag in drukke bevolkingscentra en op internationale verkeersknooppunten. Dat laatste is Thessalonica bij uitstek en van daaruit kan de blijde boodschap zich dan makkelijk over het platteland verbreiden.

Als Paulus er arriveert, is hij met Silas bezig aan zijn tweede apostolische zendingsreis. In Lystra heeft hij de jonge, begaafde Timoteüs als medewerker aangesteld en meegenomen (Hand. 16:1-5), zodat hij nu met twee medewerkers reist. In Filippi stichtte hij onlangs de eerste christelijke gemeente in Europa, met als eerste doopeling Lydia, de purperverkoopster (Hand. 16:11-40). Opgehitst door een vijandige volksmenigte ranselde het stadsbestuur hen vervolgens af met stokken en smeed hen daarna in de binnenste cel van de gevangenis, met hun voeten in het blok en met bloedende verwondingen over hun hele lijf.

Maar de Heer heeft hen door een aardbeving bevrijd en nu zijn ze op weg van Filippi naar Thessalonica. Een voetreis van zo 160 kilometer in de warme Griekse zon. Vermoedelijk met nog altijd pijnlijke voeten en ruggen, als gevolg van hun mishandeling in Filippi. Gelukkig lopen ze over een prachtige weg: de beroemde Via Egnatia, de grote oost-westverbinding die vanuit Azië door het noorden van Macedonië in Italië aansluit op de Via Appia naar Rome. Nog altijd bestaat er in Thessalonica een hoofdstraat met de naam Egnatische weg.¹

Om handel en troepenbewegingen te bevorderen hebben de Romeinen namelijk door hun hele rijk brede, met grote stenen geplaveide heerbanen aangelegd. Ook dit prachtige wegennet behoort tot de 'volheid van de tijd' (Gal. 4:4). Evenals het Grieks als

wereldtaal heeft ook dit uitstekende wegensstelsel de evangelieverkondiging in de eerste eeuwen sterk vergemakkelijkt. Op die rijkswegen zag je behalve rijtuigen en rijdieren ook veel voetgangers, die per dag met gemak meer dan 35 kilometer afleggen.

Afgaande op oude afbeeldingen van voetreizigers kunnen we ons Paulus, Silas en Timoteüs enigszins voor de geest halen. Als reis mantel droegen zij een lange, mouwloze cape, een soort duffel van dikke, wollen stof (vgl. 2 Tim. 4:13). Een breedgerande vilten hoed beschermde hen tegen regen en felle zonnestralen. Hun handbagage droegen zij in een schoudertas. Wie meer bij zich had, bediende zich van een met riemen verbonden dubbele tas, waarvan de ene helft op de borst en de andere op de rug hing. (Of heeft Lydia de purperverkoopster Paulus misschien een ezels cadeau gedaan?) Een stok completeerde de uitrusting van de antieke voetreiziger.

I. PAULUS VERKONDIGT IN DE SYNAGOGE TE TESSALONICA DAT JEZUS DE MESSIAS IS

Zo komen Paulus en zijn beide helpers op zekere dag de drukke havenstad binnen, waar het heidendom en de oude Griekse afgodsbeelden hen met hun dode ogen overal aanstaren. Wat zal hun hier te wachten staan? De stichting van een nieuwe gemeente, maar opnieuw ook felle vijandschap. Wij volgen daarvoor Lucas' relaas over Paulus' verblijf in Tessalonica (Hand. 17:1-9).²

In tegenstelling met Filippi vinden ze hier wél een synagoge. Want volgens zijn gewoonte wendt de apostel zich ook in Tessalonica eerst tot de Joden, 'de zonen van de profeten en van het verbond' (Hand. 3:25) en tot de godvrezende heidense synagogegegangens. Er wonen hier zelfs vele 'godvrezenden': heidenen die hun afgoden zat zijn en nu 's zaterdags de diensten in de synagoge bezoeken om daar te luisteren naar de voorlezing uit de Thora van Mozes, de rollen van de Profeten en de Psalmen.

Tot er op zekere sabbat drie buitenlandse gasten in de dienst aanwezig zijn. Een van hen blijkt een Schriftgeleerde uit de beroemde school van Gamaliël in Jeruzalem te zijn. Na de voorlezing uit de Wet en de Profeten wordt de geleerde rabbi uitgenodigd een bemoedigend woord tot de aanwezigen te spreken (vgl. Hand. 13:15). Daarvoor kiest hij het onderwerp waarover iedere echte

Jood het liefst hoort preken: de komst van de Messias. Wat deze rabbi daarover verkondigt is echter zo anders dan anders, dat men hem uitnodigt ook de volgende weken in de dienst voor te gaan. Zodoende spreekt de apostel drie sabbatten lang – en wellicht ook doordeweeks – met hen aan de hand van de Schriften over de Messias.

Wat hij echter over Hem uit de Schrift aanhaalt, wekt bij velen in de synagoge grote verbazing. Zij kijken uit naar een imposante, onoverwinnelijke Messias-Koning aan wie de wereldheerschappij was beloofd. En dat verwachten ze terecht. Nu horen ze echter dat de Messias volgens de Schrift daarvoor eerst een verschrikkelijke lijdensweg zal moeten gaan, ja zelfs zal sterven! Maar dat Hij daarna zal opstaan van tussen de doden en verhoogd worden aan Gods rechterhand. Wie heeft deze lijdensweg zo duidelijk aangekondigd als de profeet Jesaja (vgl. Jes. 49:7, 50:6, 53:7,9v)? Net als zijn daarop volgende verhoging (vgl. Jes. 49:7, 50:7, 52:13, 53:12).

Maar dan gaat er een schok door de synagoge! Volgens de rabbi zijn al deze beloften en profetieën over de Messias enige jaren geleden vervuld! Jezus van Nazaret, dat is de Messias! Zo zwaar als Hij heeft geleden, hadden zelfs Jesaja en Jeremia niet geleden. Hij is de kruisdood gestorven. Maar daarna heeft God Hem opgewekt en verhoogd aan zijn rechterhand en zo tot Heer en Messias aangesteld! (vgl. Hand. 2:36, 26:22v). De apostel zal bij zijn betoog vast ook vele ooggetuigenverklaringen hebben aangehaald (vgl. 1 Kor. 15:5-8).

Enkele Joden en vele heidenen komen tot geloof

Helaas, de meeste Joden stoten zich aan Paulus' prediking. Een gekruisigde Messias is voor hen een onoverkomelijke aanstoot (1 Kor. 1:23). De profetie van Simeon kort na Jezus' geboorte gaat opnieuw in vervulling: 'Weet wel dat velen in Israël door Hem ten val zullen komen of juist zullen opstaan' (Luc. 2:34). Ook hier scheidt 'Israël naar het vlees' zich af van het 'Israël van God' (Gal. 6:16) dat samen met de gelovige heidenen het nieuwe Israël gaat vormen. Het is echter slechts een 'overschot' (Rom. 9:27), een minderheid die zich laat overtuigen door Paulus' feitenrelaas over de Here Jezus en het Schriftlicht dat hij daarover laat schijnen.

Een scherpe tegenstelling met de godvrezende, Griekssprekende heidenen! Want van hen komen er zelfs velen tot geloof, onder wie een groot aantal vrouwen uit de hogere kringen. (In Korinthe daarentegen telde de gemeente niet veel aanzienlijken, 1 Kor. 1:26.) Zo ontstaat in Tessalonica een christelijke gemeente die grotendeels uit bekeerde heidenen bestaat.

2. JOODSE AGITATIE VERDRIJFT PAULUS UIT TESSALONICA (HAND. 17:5-10A)

Deze gang van zaken wekt bij de ongelovige Joden diepe ergernis. Zij kunnen het niet uitstaan dat de 'nieuwe leer' over een gekruisigde Messias zoveel geloof vindt, vooral bij de niet-Joodse dames uit de hoogste kringen van de stad. Want vele godvrezende heidenen die voorheen de diensten in de synagoge bezochten, laten nu hun plaats leeg en sluiten zich bij Paulus en Silas aan. Zij bekeren zich tot de levende God en zijn Zoon Jezus Christus (1 Tes. 1:9v). Zonder te weten dat ze om hun nieuwe geloof spoedig leed en vervolging zullen moeten dragen.

Vol felle godsdiensthaat tegen Paulus en Silas besluiten invloedrijke Joden de Romeinse overheid voor hun moordzuchtige karretje te spannen. Ze begrijpen wel dat ze bij het seculiere stadsbestuur niet hoeven aan te komen met Paulus' 'afwijkende gevoelens' over de Messias van Israël. Daarom gooien ze het over een andere boeg. De autoriteiten móéten die Paulus arresteren en veroordelen, want deze man vormt een gevaar voor de Romeinse staat! Dezelfde aanklacht als waarmee het sanhedrin de Here Jezus voor Pilatus bracht en waarmee gelovigen tot in onze tijd toe worden vervolgd: 'Christenen zijn staatsgevaarlijk!'

Om hun beschuldiging aannemelijk te maken, schoppen de Joden rellen, om de schuld daarvan in de schoenen te kunnen schuiven. Met behulp van onguur straatvolk veroorzaken ze een oploop en brengen daarmee de stad in rep en roer. De bende trekt naar het huis van Jason, waar de gasten logeren, om Paulus en Silas voor de volksvergadering te brengen. Tessalonica had namelijk als zogenaamde 'vrije stad' in hoge mate zelfbestuur. De volksvergadering vormde daarin het hoogste rechtsprekende college van de stad.

Maar bij Jason thuis treft de woedende menigte Paulus en Silas

niet aan. Jason wordt echter beschouwd als medeplichtig aan hun revolutionaire acties door zulke gevaarlijke individuen onderdak te verlenen. Daarom sleuren ze hem met nog enkele broeders voor de stadsbestuurders. Daar schreeuwen de Joden³: 'Die gevaarlijke lui die in het hele rijk de orde verstoren, zijn nu ook hier opgedoken en Jason heeft die gasten in huis genomen! Ze handelen allemaal in strijd met de wetten van de keizer, want zij beweren dat iemand anders koning is, namelijk Jezus!'

Bij het horen van deze woorden raken de stadsbestuurders en de te hoop gelopen menigte in verwarring. Moeten zij nu niet krachtig voor de eer en het gezag van de keizer opkomen? Treden er inderdaad niet overal in het Romeinse Rijk Joodse onruststokers op? Heeft keizer Claudius de Joden zelfs niet uit Rome verbannen (Hand. 18:2)?

De autoriteiten in Tessalonica zijn gelukkig verstandiger dan die van Filippi, die Paulus en Silas zonder vorm van proces afranselden en in de gevangenis opsloten. Deze gezagsdragers onderzoeken de zaak. En Jason weet hen er blijkbaar van te overtuigen dat er geen woord waar is van wat de demonstranten roepen. Geld doet wonderen. Als Jason met wat geld over de brug komt, met de belofte dat Paulus en Silas de stad direct zullen verlaten, laat het stadsbestuur hen vrij.

Na dit gevaarlijke incident is verder werken in het vijandige Tessalonica voor Paulus en Silas onmogelijk. Onder bescherming van de nachtelijke duisternis sturen de broeders hen naar Berea, zo'n vijftig kilometer van Tessalonica. Een vlucht die de Meester zijn apostelen heeft toegestaan (Mat. 10:23, vgl. Hand. 14:6). Desondanks maakt Paulus zich grote zorgen over de jonge gemeente die hij in deze vijandige omgeving achterlaat. Temeer omdat er nog het een en ander aan zijn geloofsonderwijs ontbreekt (1 Tes. 3:10).

De eerste dagen na zijn overhaaste vertrek hebben de gelovigen in Tessalonica dit ongetwijfeld als een zwaar verlies voor de gemeente beschouwd. Maar de Heer keert dit kwaad ten goede. Want nu zal Paulus de Tessalonicenzen twee brieven schrijven, die niet alleen voor deze gemeente, maar ook voor die van alle eeuwen en plaatsen van onschatbare waarde zullen blijven.

Het is de vraag of Paulus al met al slechts drie weken in Tessalonica heeft gewerkt en toen al moest vluchten. Dat lijkt zo, omdat Lucas immers spreekt over drie sabbatten Schriftonderwijs (Hand. 17:2). Maar wellicht heeft hij daarmee de drie weken op het oog waarin Paulus er rustig kon werken, voordat de Joodse agitatie daar een eind aan maakte. Dat wil dus niet per se zeggen dat Paulus al na drie sabbatten overhaast moest vluchten. Om de hele bevolking van Tessalonica tegen Paulus en Silas op te zetten, moesten de actievoerders namelijk wel eerst een poos campagne tegen hen voeren en hen als staatsgevaarlijk voorstellen. Ook wisten zij dat Paulus een groot aantal vrouwen uit de hogere kringen voor het evangelie gewonnen had (Hand. 17:4). Bovendien hadden de Filippenzen hem in Tessalonica tweemaal iets gestuurd om zijn (financiële) tekorten aan te vullen (Fil. 4:16). Alles bij elkaar genomen heeft hij er vast niet *láng* kunnen werken, maar wel wat langer dan drie weken. In elk geval is de gemeente wonderlijk snel ontstaan en uitgegroeid.

NOTEN

1. A. Sizoo, *Uit de wereld van het Nieuwe Testament*, Kampen 1948, 165.
2. Dit is een samenvatting van wat ik hierover schreef in *Handelingen II*, 61-70.
3. 'Het subject *hoi Ioudaioi* uit Handelingen 17:5 blijft van kracht tot in vs. 8', J. van Eck, *Paulus en de koningen*, 107.